

ומשנין: **הכי קאמר ליה רבי עקיבא: לא מבעיא בושת, דאדם רשאי לבייש את עצמו, על כן ברור, שהמבייש אותו מתחייב לשלם, אף על פי שהוא גם בייש את עצמו.**

אלא, אפילו חבלה ונזק, דאין אדם רשאי לחבל בעצמו, מכל מקום אחרים שהכלו בו אינם יכולים להפטר ולומר: אם גם הוא עבר איסור וחבל בעצמו, מדוע מחייבים אותנו על מה שאנו חבלנו בו, אלא — חייבין הם לשלם לו את חבלתו.

ותמהינן: **וכי אין אדם רשאי לחבל בעצמו?**

אדם שנשבע לעשות דבר מה, ולא קיים את שבועתו, הרי זה חייב בקרבן חטאת.⁽¹⁾ שנאמר [ויקרא ה ד,ו]: "או נפש כי תשבע לבטא בשפתים, להרע או להיטיב, לכל אשר יבטא האדם בשבועה, ונעלם ממנו, והוא ידע ואשם. והביא את אשמו לה' על חטאתו אשר חטא, נקבה מן הצאן, כשבה או שעירת עיזים לחטאת, וכפר עליו הכהן מחטאתו".

כי **אדם רשאי לחבל בעצמו**, ואחרים אינם רשאים לחבול בו, ועל כן חייב אתה לשלם לה על שגילית את ראשה, למרות שגם היא גילתה את ראשה, כי היא רשאית לעשות זאת לעצמה, ולא אתה.

ועתה יש להקשות: הרי במשנה מבואר שאסור לאדם לחבול בעצמו, ואילו הברייתא אומרת שאדם רשאי לחבול בעצמו?!?

אמר [תירץ] רבא: לא קשיא! כי המשנה והברייתא עוסקות בשני נושאים. כאן, המשנה, בחבלה ונזק,⁽³⁾ ואין אדם רשאי לחבול בעצמו. כאן, הברייתא, כבושת שאדם רשאי לבייש את עצמו.⁽⁴⁾

ותמהינן: **והא מתניתין כבושת הוא, שהרי מדובר בפריעת ראש האשה, שאינו נזק אלא בושת.**

ב-צא וקתני במתניתין: החובל בעצמו, אף על פי שאינו רשאי, פטור, משמע, דאף לבייש את עצמו אסור!?

שתשרה עליו רוח טהרה, אך אין משם ראייה כי השכר — רוח טהרה, מרובה על ההפסד. [ראה תענית יא ב שחילקו בין מצי לצער נפשיה דאיקרי קדוש לבין לא מצי לצער נפשיה דמיקרי חוטא].

4. בתוספתא פרק ט הלכה יא איתא, דהמבייש עצמו דינו מסור לשמים. משמע דאיסורא איכא, ולפי דברי תוספות להלן עמוד ב דלמסקנה לא מחלקים בין נזק לבושת, אתי שפיר — "חסדי דוד". [וראה להלן עמוד ב הערה 8].

1. אבל אינו לוקה משום "לא תשבעו בשמי

נמצאות במצולות ים, ויש עליהן כעין חרסים, ואתה צללת במים אדירים ולא העלית אלא את החרס שעל גבי המרגלית — על פי תוספות בבא מציעא יז ב ד"ה אי לאו.

3. יש להסתפק, לפי מה שחילק רבא בין חבלה לבין בושת, האם דוקא להזיק את עצמו אסור לאדם, אבל לצער את עצמו, או אפילו לפצוע את עצמו פצע שראוי להתרפא, הרי הוא כבושת ומותר לאדם לעשות זאת לעצמו, או שצער ופצעים הרי הם כנזק, ואין אדם רשאי בכך? וראה בסנהדרין סה ב דמשמע שלדעת רבי עקיבא אדם רשאי להרעיב את עצמו כדי

שנשבע ואמר: "אשב בתענית", ואין איסור לשבת בתענית.⁽⁴⁾

ותמהינן: הרי בהמשך הברייתא⁽⁵⁾ היא מדמה את הנשבע להרע לעצמו לנשבע להרע לאחרים. ואם נשבע להרע לעצמו, היינו נשבע לשבת בתענית, דכוותה [בדומה לה], גבי הרעת אחרים, היינו להשיבם בתענית.

אחרים — מי מותיב לחו בתעניתא? הרי התענית תלויה בדעתו של המתענה, ואיך אדם יכול להושיב אחרים בתענית?!

ומשנינן: אין! בידו של אדם להושיב אחרים בתענית, דמהדק להו באנדרונא [כשיסגור אותם בחדר] בלא מזון, ולא יוכלו לאכול, וממילא הם שרויים בתענית.⁽⁶⁾

ופרכינן: הרי אי אפשר לפרש "הרעת אחרים" על ידי תענית, דהא תניא באותה ברייתא: איזהו "הרעת אחרים"? — מי שאמר: "אכה את פלוני ואפצע את מוחו".

והא תניא בברייתא: יכול, אדם שנשבע להרע בעצמו [לעשות לעצמו רעה] ולא עשה, יהא פטור מקרבן שבועה?⁽²⁾

תלמוד לומר ניש ללמוד דבר זה מדברי הכתוב: "להרע או להיטיב". הקיש הכתוב הרעה להטבה, מה הטבה שאמר הכתוב, בנשבע להיטיב עם עצמו הטבה של רשות,⁽³⁾ אף הרעה שבה דיבר הכתוב, בהרעה של רשות הכתוב מדבר, ולא בהרעה של איסור.

אביא, יש ללמוד מכאן, שנשבע להרע בעצמו, ולא הרע שהוא חייב. היות ורשות ביד אדם להרע לעצמו.

ועתה יש להקשות: הרי בברייתא זו מבואר שרשאי אדם להרע לעצמו, ואילו במשנה נאמר שאסור לאדם לחבול בעצמו?!

אמר [תירץ] שמואל: מה ששנינו בברייתא שמותר לאדם להרע לעצמו, לא מדובר באדם שחובל ומזיק את גופו, אלא באדם

לשקר" היות ואין במה שאינו מקיים את שבועתו שום מעשה, וגם "התראת ספק" היא בשעת שבועתו, שמא יקיימנה — שבועות ג.ב.

2. צריך תלמוד: מאי קא סלקא אדעתין שיהיה פטור, וראה בתוספות שבועות כז א ד"ה אביא שכתבו דכל הך בבא לא צריכא אלא לאשמועינן דאדם רשאי לחבול בעצמו, דפלוגתא היא לקמן בסוגיין. [והר"ן שם כתב להיפך, ראה שם ב"פורת יוסף"].

5. המשך הברייתא [שם בשבועות] הוא כך: אביא נשבע להרע לעצמו, ולא הרע, שהרשות בידו, יכול נשבע להרע לאחרים, ולא הרע, שיהא חייב, תלמוד לומר, "להרע או להיטיב", מה הטבה רשות אף הרעה רשות, אוצייא נשבע להרע לאחרים, ולא הרע, שאין הרשות בידו.

3. כמו שהוכיחו בשבועות שם.

6. כי "תענית" לאו דוקא על ידי קבלת תענית, אלא כל שנמנע מלאכול בין מרצונו בין בעל

4. תוספות בסוטה טו א הקשו: הרי שמואל סובר בתענית יא ב שאדם היושב בתענית נקרא

כמו שדרש רבי אלעזר, כך אסור לאדם לחבול ולהזיק את עצמו.

ודחינן: **ודלמא**, שמא, רבי אלעזר סבר: מותר לאדם לחבול בעצמו, ו**קטלא שאני**, שהרי רציחה חמורה מסתם הכאה וחבלה.

ושוב יש לדון מי הוא התנא שאומר: אין אדם רשאי לחבול בעצמו?

אלא, יש לומר: **האי תנא** דברייתא דלקמן **הוא**:

נאמר בתורה [ויקרא יח ג] "ובחוקותיהם לא תלכו". כלומר, אל תלכו בדרכיהם של הגוים. ועל כן אסור לעשות כמעשה האמורי.⁽¹⁰⁾

דתניא: **מקרעין על המת, ולא מדרכי האמורי**, כלומר, מותר לקרוע בגדיו על המת, ואין בזה משום הליכה בדרכי האמורי, כי מחמת צערו הוא עושה כן, ו"דרכי האמורי" הם מה שהיו האמוריים עושים

וכשם ש"הרעה אחרים" בחבלה, הכאה ופציעת מוח ולא בתענית, כך "הרעת עצמו", והרי לדברי המשנה אסור לאדם לחבול בעצמו, ואיך אמרה הברייתא שאדם רשאי לחבול בעצמו!?

ומסקינן: **אלא**, במחלוקת **תנאים** היא שנויה, **דאיכא למאן דאמר: אין אדם רשאי לחבל בעצמו**, וכך סוברת משנתנו.

ואיכא מאן דאמר: אדם רשאי לחבל בעצמו, וכך סוברת הברייתא.⁽⁷⁾

ודנה הגמרא: **מאן**, מי הוא, **התנא דשמעת ליה דאמר: אין אדם רשאי לחבל בעצמו?**⁽⁸⁾

אילימא [אם נאמר]: **האי תנא** דברייתא דלקמן **הוא**, **דתניא: "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש"** [בראשית ט ה] **רבי אלעזר אומר: מיד נפשותיכם — ממי שיהרוג את עצמו, אדרש את דמכם.**⁽⁹⁾

ונאמר: כשם שאסור לאדם להרוג את עצמו,

כרחו, הרי הוא "יושב בתענית".

7. כתבו התוספות: תנאי היא — כלומר רבי עקיבא דמתניתין ורבי עקיבא דברייתא, ושוב אין צורך לתרץ כדלעיל כאן בחבלה כאן בבושת.

8. תימה לר"י דהא רבי עקיבא הוא דאמר בהדיא דאדם אינו רשאי לחבול בעצמו! — תוספות שאנץ.

ובתוספות תירצו דמשום דאמר תרי תנאי ואליבא דרבי עקיבא, קבעי מאן תנא דמתניתין דאמר אליבא דרבי עקיבא אין אדם רשאי לחבול בעצמו, [משמע שתוספות שאנץ לא מפרש כדעת התוספות, אם כן שינויי דלעיל איתנהו,

כאן בחבלה כאן בבושת, וראה לעיל סוף עמוד א בהערה בשם "חסדי דוד".]

9. א. כי אין לפרש מקרא זה בשופך דמו של אחר שהרי כבר נאמר בהמשך הפסוק: "ומיד האדם, מיד איש אחיו, אדרש את נפש האדם", אם כן "לנפשותיהם אדרש" היינו "מנפשותיכם", מן השופך דם עצמו — רבי אליהו מזרחי על פירוש רש"י.

ב. איתא בתוספתא [ט יא] וכשם שחייב על נזקי חבריו, כן הוא חייב על נזקי עצמו... פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים שנאמר: "ואך את דמכם לנפשותיכם מיד נפשותיכם אדרוש".

10. האמוריים הם משבע אומות כנען.

ואין להוכיח מכאן לאסור לחבול ולפצוע את עצמו, פצע שעשוי להתרפא.

כי הא דרבי יוחנן קרי למאני מכבדותא [רבי יוחנן היה מכנה את בגדיו: "המכבדים אותו"]⁽¹⁵⁾.

ורב הפדא, כד הוה מסני ביני היוזמי והגא⁽¹⁶⁾ מדלי לחו למאניה [כשהלך בין הקוצים הגביה את בגדיו כדי שלא יקרעו], ולא חשש שמא ישרט גופו ויפצע.

לשם פריצות או עבודת כוכבים.⁽¹¹⁾⁽¹²⁾

אמר רבי אלעזר: שמעתי מרבתי שהמקרע על המת יותר מדאי⁽¹³⁾ לוקה משום בל תשחית.⁽¹⁴⁾

ואם לקרוע ולהזיק את בגדו אסר רבי אלעזר, כל שכן שאסור לחבול בגופו.

ודחינן: לאו ראייה היא, כי דלמא קריעת בגדים שאני דפסידא ונזק דלא הדר הוא,

14. נאמר בתורה לענין כורת עצי פרי: "לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרזן" [דברים כ יט] וחז"ל למדו מכאן לאסור כל השחתת חפץ ללא צורך.

והרמב"ם [מלכים ו י] כתב: ולא האילנות בלבד, אלא כל המשבר כלים, וקורע בגדים, והורס בנין, וסותם מעין, ומאבד מאכלות דרך השחתה, עובר ב"לא תשחית", ואין לוקה אלא מכת מרדות מדבריהם. [וב"חיינוך" מצוה תקל משמע דאסור מן התורה אלא דאינו לוקה, וכן כתב ה"מנחת חינוך" בדעת הרמב"ם, דאין לוקים היות ואינו מפורש בתורה אלא על אילנות מאכל].

15. א. ב"עין יעקב" הגירסא היא מכבדותיה. ב. כתב ב"חידושי גאונים" על "עין יעקב": פירוש הבגדים מכבדים אותו, וכבודו תלוי בבגדיו, אלמא חשיב ליה בגדיו מגופו, דמי נתלה במי הוי אומר קטן נתלה בגדול.

16. ב"ערוך" ערך הג הביא מעירובין לד שהגא הוא מין אילן ובערך הזמי כתב שהן קוצים, וברש"י סוכה יג א כתב על שניהם שהם מיני סנה. ובתענית כג ב כתב רש"י: דלינהו למניה, הגביה בגדיו אחר כתיפיו כדי שלא יקרעו.

11. על פי מהרי"ק שהובא ב"בית יוסף" יורה דעה ריש סימן קעח.

12. בפשוטו משמע דנא קמא שרי אף אם הוא קורע "יותר מדאי" דכיון שעושה להפיג את צערו, אין בזה איסור לא משום "בל תשחית", ולא משום "דרכי האמורי" — על פי "ספרי דבי רב" פרשת שופטים.

אך ב"תורת חיים" כתב: ואם תאמר והא מצות עשה מדרבנן היא, ואסמכוה אקרא, כדאיתא בפרק ואלו מגלחין [מועד קטן כד א]: אמר שמואל אבל שלא פרע ולא פירם חייב מיתה, שנאמר [ויקרא י ו] "ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו, ולא תמותו", הא אחר שלא פרע ולא פירם חייב מיתה! ?

ויש לומר: הכי קאמר מקרעין על המת, ובלבד שלא יהיה מדרכי האמורי שמקרעין יותר מדאי, וקאמר רבי אלעזר שהמקרע יותר מדאי לוקה.

13. והא דאמר במועד קטן כד א שמואל קרע עליה דרב תליסר אצטלי דמילתא! ? יש לומר: דצורבא מרבנן שאני, ולא היה "יותר מדאי" — תוספות. [משמע דהסוגיא מיירי לאו דוקא בקריעת בגדו משום מצות קריעה דאבל על מתו, ראה בהערה הקודמת].

ומה זה הנזיר, שלא ציער את עצמו, אלא מן היין, נקרא "חוטא", המצער את עצמו מכל דבר, (21) על אחת כמה וכמה שהוא נקרא "חוטא".

שנינו במשנה: והקוצץ נטיעותיו של חברו אף על פי שאינו רשאי פטור, אחרים חייבין.

תני רבה בר בר חנה ברייתא קמיה דרב: האומר לחבירו: "שורי הרגת", או "נטיעותי קצצת" ותובע אותו לשלם את נזקו.

והמזיק אומר: לא אשלם לך, כי אתה אמרת לי להורגו [את השור], או אתה אמרת לי לקוצצו [את האילן] הרי זה פטור, היות והזיק ברשות הבעלים.

אמר ליה רב לרבה בר בר חנה: אם כן, אם

כי אמר: זה, הפצע שבגופי, מעלה ארוכה ומתפא, וזה, קרע הבגד, אינו מעלה ארוכה. (17)

ומסקינן: אלא התנא שסובר אין אדם רשאי לחבל בעצמו, האי תנא הוא:

דתניא בברייתא: אמר רבי אלעזר הקפר בריבי: (18) מה תלמוד לומר בפרשת נזיר [במדבר ו יא]: "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש" וכי באיזה נפש חטא זה? (19)

אלא — שציער עצמו מן היין, (20) ועל כן הוא קרוי "חוטא".

ומכאן נלמד שאסור לאדם לצער את עצמו, כי הלא דברים אלו בקל וחומר הם למדים:

את חטאו — נזיר יט א.

21. א. המסגף עצמו בתענית, הרי הוא מצער את גופו בכל דבר — רש"י.

ב. הר"ן בשבועות כתב: אף על פי שאסור לאדם לחבול בעצמו, מכל מקום אם נשבע לחבול בעצמו, אינו נחשב נשבע לעבור עבירה שאין שבועתו שבועה היות ואין איסור זה מפורש בתורה.

ובספר "אבי עזרי" [פרק ג מהלכות דעות] תמה: הרי החובל בעצמו לוקה משום לא יוסיף?! וכתב דמכל מקום כל זה אינו אלא אחרי שרבי אלעזר הקפר דרש שאסור לאדם לצער את עצמו, אבל אם היה מותר לאדם לצער את עצמו, גם לחבול בעצמו היה מותר, אך אחרי שלמדנו מקרא דנזיר שאסור לצער את עצמו, ממילא נכלל החובל בעצמו בלאו ד"לא יוסיף", ומכל מקום לא חשיב איסור ה"מפורש בתורה" כיון שאינו נכלל בפשט המקרא, אלא נלמד בילפותא הנ"ל.

17. א. משמע שאדם רשאי לחבול בעצמו ואינו רשאי לאבד ממונו — "שיטה מקובצת" בשם רמ"ה.

ב. מכאן ראייה למה שכתב הרמב"ם [חובל ה א] דאיסור חבלה הוא רק בדרך נציון — "אגרות משה" חושן משפט ב סו.

18. כתב רש"י בקידושין כא ב: יודן בריבי: יודן שמו וגדול בדורו היה, וכל היכא דקרי ליה בריבי לשון חכמה וחרifות הוא.

19. אם כוונת הכתוב לומר שצריך הוא כפרה על מה שחטא בכך שנטמא לנפש אדם, הרי מקרא יתר הוא, די היה לו לכתוב "מאשר חטא" והיינו יודעים דקאי על איסור טומאה שבו עוסק הכתוב, אלא ודאי "חטא על הנפש" הוא מה שחטא וציער את עצמו — "תורה תמימה".

20. גם "נזיר טהור" נקרא "חוטא" ומה שנכתב פסוק זה ב"נזיר טמא" הוא משום דשנה וכפל

"וכסה" מי ששפך זכה במצוה, והוא יכסה את הדם בעפר.

ומעשה באחד ששחט וקדם חבירו וכסה את דמו בעפר, וחייבו רבן גמליאל ליתן לו, לשוחט, עשרה זהובים, פיצוי על מה שחטף ממנו את מצותו.

נאמר בתורה [דברים כ יט – כ]: "כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה, לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרון, כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות, כי האדם עץ השדה לבוא מפניך במצור. רק עץ אשר תדע כי לא מאכל הוא אותו תשחית וכרת, ובנית מצור על העיר אשר היא עושה עמך מלחמה עד רדתה".

אמר רב: דיקלא דטען קבא [עץ דקל שנותן תמרים בשיעור קב כל שנה ושנה⁽²³⁾] הרי הוא "אילן מאכל" ואסור למקצצה⁽²⁴⁾, אף שאינו נותן פירות מרובים כל כך, ואם אינו נותן אלא פחות מקב לשנה, מותר לקצוץ אותו.

מיתיבי ממשנה [שביעית ד י]: כמה יהא בזית ולא יקצצו [כמה פירות יהא הזית טוען ויהיה אסור לקצוץ אותן] משום "לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרון, כי ממנו תאכל

כדברך, לא שבקת חיי לברייתא [אינך מניח לבריות אפשרות לחיות], וכי כל כמיניה לומר אתה אמרת לי להזיק!?"⁽²²⁾

אמר ליה רבה בר בר חנה לרב: איסמייה, האם אסלק ברייתא זו ולא אשנה אותה עוד, היות ואין דבריה מובנים!?

אמר ליה רב: לא תיסמייה, אלא תתרגם ותפרש את מתניתך, הברייתא שלך, בשור שהמית העומד להריגה, ובאילן שנוטה לרשות הרבים, ומתיירא שמא יפול האילן על אדם וימות, וכן באילן של אשירה שצריך לקוצצו ולהשליכו, ועל כן הוא עומד לקציצה.

ותמהינן: אי הכי שעומד השור להריגה והאילן לקציצה, מאי קא טעין ליה בעל השור והאילן, ומה הוא תובע אותו!?! הלא ההורג והקוצץ עשו כהוגן וכשורה!?

ומפרשינן: דאמר ליה תובע: אנא בעינא למיעבד הא מצוה, ומי שחוטף מחבירו מצוה מחוייב לפצות אותו.

דתניא בברייתא: נאמר במצות כיסוי הדם [ויקרא יז יג]: "ושפך את דמו [שחיטה] וכסהו בעפר", ואנו דורשים "ושפך" —

22. לכאורה יש כאן שתי טענות: הראשונה — לא יתכן לקיים דין כזה, משום דלא שבקית חיי לכל ברייתא, ועוד — אפילו בלאו הכי, מהיכי תיתי שיהא נאמן בדבריו!?! [ועוד, אפילו אם יהיה נאמן, אין לפוטרו עד שיאמר לו הבעלים: "על מנת לפטור".]

24. סוגיא זו הובאה כאן בהקשר למשנה שאמרה: אין אדם רשאי לקצוץ את נטיעותיו.

23. "שיטה מקובצת" בשם הר"מ מסקרסטה.

ואותו לא תכרות?" (25) רובע הקב זיתים. ומאי טעמא אמר רב ששיעור האיסור הוא בקב פירות!?

ומשנינן: שאני זיתים דחשיבי משאר אילנות, על כן אם הזית טוען רובע הקב אסור לקוצצו, אבל בדקל (26) כל שאינו טוען קב מותר לקצוץ ממנו.

אמר רבי חנינא: איסור קציצת אילנות מאכל אסור חמור הוא, ולא שכיב [נפטר] שיבחת ברי [כך היה שמו], אלא משום דקיין תאינתא בלא זמנה [קודם זמנה], כאשר עדיין היתה טוענת פירות. (27)

אמר רבינא: ואם היה האילן מעולה בדמים מותר לקוצצו. כלומר, אם קורות האילן שוות לבניין יותר משבח פירותיו של האילן, מותר לקצוץ אותו, כי לא אסרה תורה לקצוץ אילן מאכל אלא דרך השחתה, (28)

אבל כאשר יש לו תועלת בקציצת האילן — מותר לקוצצו.

תניא נמי הכי כדברי רבינא: כתיב "רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אותו תשחית וכרת" וקרא יתירא הוא, דהוי ליה למכתב "רק אשר לא עץ מאכל הוא" ולא האריך הכתוב בלשונו אלא לדרשא.

והכי מפרשינן ליה לקרא: "רק עץ אשר תדע" — זה אילן מאכל, ואף אותו מותר לכרות לצורך המצור.

"כי לא עץ מאכל הוא" — זה אילן סרק שמותר לכרות אותו. (29)

ואם תשאל: וכי מאחר שסופנו לרבות כל דבר, שהרי אף אילן מאכל מותר לקצוץ מפני המצור, (30) אם כן מה תלמוד לומר: "כי לא עץ מאכל!"? כלומר, לשם מה

25. על פי פירוש המשנה להרמב"ם והר"ש משאנץ [שביעית ד י]. ובירושלמי מוכח דמיירי לעניין שביעית שאסור לקצוץ אילנות שיש בהם פירות. [אפילו באופן שאין בהם איסור ד"ואותו לא תכרות"], ומכל מקום שפיר מוכיח הבבלי מאותה משנה, כי מסתבר להשוות את השיעורים זה לזה — "תפארת ישראל" שביעית שם אות נח.

26. הוא הדין שאר אילנות ולא דוקא דקל — על פי פירוש המשנה להרמב"ם ומשמעות תוספות ברכות לו ב ד"ה אין. [אך ברמב"ם (מלכים שם) לא הוזכר שיעור קב אלא לענין דקל].

27. "שיטה מקובצת" בשם גאון. ויש אומרים ששבחת קצץ את האילן באופן המותר ואף על פי כן סכנה איכא — ראה שאילת יעבץ א עו

ומה שצויין ב"ספר המפתח".

28. כן הוא לשון הרמב"ם שם הלכה ח.

29. כתב הרמב"ם [שם הלכה ט]: כל אילן סרק מותר לקצוץ אותו, ואפילו אינו צריך לו. [וצריך לומר דמיירי באילן סרק שאין בו שום תועלת, דאי לאו הכי, מאי גרע מאיסור השחתה שנאמר בכל דבר כמבואר שם הלכה י.]

30. א. כך פירש רש"י, וכן משמע לשון הגמרא מאחר שסופנו לרבות כל דבר, דאף אילן מאכל שרי לקצוץ מפני המצור. [ובאילן מאכל דלא טעין אלא פחות מקב בדקל ורובע בזיתים, אפשר דאין צריך להקדים לו קציצת אילן סרק].

אך הרמב"ם כתב דאסור לקצוץ אילן מאכל לצורך מצור, ורק אילן מאכל שהזקין ואינו עושה אלא דבר מועט הותר לקצוץ. וכתב

אילן מאכל, רשאי אתה לקוצצו, אבל אם יש שם אילן סרק, עליך לקצוץ אותו ולא את אילן המאכל.

יכול, יהיה חייב להקדים אילן סרק לאילן צא-א מאכל, **אפילו** אם הוא **מעולה בדמים** (1) לקורות, יותר מאשר לפירות?

תלמוד לומר: "רק עץ אשר תדע" וגו'. "רק" — מיעוט הוא, שלא הקדים הכתוב קציצת

הזכרה בפסוק קציצת אילן סרק, אם מותר לקצוץ אפילו אילן מאכל, הרי קל וחומר הוא, וממילא אנו יודעים שאפשר לקצוץ אילן סרק!?

תשובתך: לא הזכיר הכתוב אילן סרק, אלא ללמדנו **להקדים קציצת אילן סרק לאילן מאכל.**

כי אמנם אם אינך יודע קרוב למצור אלא

מאכל, הוראת שעה על פי נביא היתה, אבל בעלמא אסור.

ונראה, דמפרשה זו גופא יש להוכיח כשיטת הרמב"ם, דהנה ברש"י במלכים שם הקשה [על פי תנחומא פנחס אות ג] איך שרי לקצוץ אילנות טובים, הא כתיב: "לא תשחית את עצה"! ותרץ דשאני מואב שהיתה אומה בזויה, והשתא לשיטת הרמב"ן, מאי קשיא ליה, הא בכל מצור שרי לכרות עצים?! אבל להרמב"ם ניחא דאך משום הוראת שעה הותר לכרות, וכך נצטוו מפי נביא היות ומואב אומה בזויה — על פי ספר "ברכת כהן" [פרשת שופטים].

1. "מעולה בדמים" לעיל היינו שקורותיו של אילן המאכל שוים יותר מאשר שבח פירותיו, ורוצה הוא להשתמש באילן המאכל לקורות. אך כאן אי אפשר לפרש כך, כי הגידון הוא אם לקצוץ את אילן הסרק ולהשאיר את אילן המאכל, או לקצוץ את אילן המאכל ולהשאיר את אילן הסרק.

וראה ב"שיטה מקובצת" שהביא בשם הרמ"ה: יכול אפילו אילן המאכל מעולה בדמים, כלומר שעצו מעולה בדמים וראוי לעשות ממנו מצור יותר מאילן סרק, וכן נראה מפירוש רש"י.

ובפירוש גאון, רבינו חננאל והמאירי ב"שיטה מקובצת" משמע שרצונו להשתמש באילן

ב"לחם משנה" שהרמב"ם לא גרס שסופנו לרבות כל דבר. לפי זה, אף אילן דלא טעין אלא כל דהו יש להקדים לו קציצת אילן סרק.

ומה שאמרו: רק עץ אשר תדע — זה אילן מאכל, הכוונה לעץ שאתה יודע שהיה מעיקרא אילן מאכל ועכשיו הזקין ואינו טוען פירות — "הגהות מיימוניות" אות ב.

ב. האחרונים הקשו על שיטת הרמב"ם דספיקא דאורייתא לקולא מן התורה, אמאי כתיב "רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אותו תשחית וכתר" הלא אף בספק שרי לקוצצו מן התורה!?

ותרץ המלבי"ם [שופטים אות קכח]: היות ומיירי בעץ שהיה נותן פירות והשתא הזקין, אם כן אית ליה חזקה דאיסורא, ורק אם יודע בודאי שאינו עץ מאכל, כלומר, שכבר אינו טוען פירות, שרי לקוצצו.

ג. במלכים ב [ג כה] כשהלכו לכבוש את מואב נאמר: "וכל מעין מים תסתומו, וכל עץ טוב תפילו" ומבואר להדיא דשרי לכרות עץ מאכל משום מלחמה. וכן הוא בספרי [ראה במלבי"ם שופטים אות קכו] ותיקשי מכאן על הרמב"ם שאסר לכרות עצי מאכל לצורך מלחמה?! — רמב"ן בהשטותיו לספר המצות אות ו.

ואכן הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות כתב דהא דהותרו במלחמת מואב לקצוץ אילנות